

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

**Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ
ΚΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ ΙΖ΄ ΑΙΩΝΑ**

**THE RECEPTION
OF THE ANCIENT GREEK PHILOSOPHERS
UNTIL THE 17th CENTURY**

**Edited by
E. MOUTSOPOULOS
and
M. PROTOPAPAS-MARNELI**

ΑΘΗΝΑΙ
2017

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ GIAMBATTISTA VICO*

Με τὸ σύγγραμμά του *Ἀρχές γιὰ μιὰ νέα ἐπιστήμη περὶ τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἐθνῶν* (*Principj di scienza nuova d'intorno alla comune natura delle nazioni*)¹, ὁ Giambattista Vico, καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Νάπολης², ἔθεσε καινούργιες κατευθύνσεις στὴ θεωρητικὴ μελέτῃ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ· προσπάθησε πρῶτος νὰ συλλάβει τοὺς νόμους ποὺ τὴν διέπουν χρησιμοποιώντας μιὰν πρωτότυπῃ γιὰ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ συγκριτικὴ ἀνθρωπολογικὴ μέθοδο σχετικὰ μὲ τὴ θεματολογία τῶν κοινωνικοπολιτιστικῶν φαινομένων³. Σὺγχρονος τοῦ Montesquieu ἐγκαινιάζει μιὰ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία διέπεται ἀπὸ δικούς της νόμους⁴. Στὴ συνολικὴ θεώρησι τῆς ἀνθρώπινης πολιτισμικῆς ἐξέλιξης ὁ Ναπολιτάνος φιλόσοφος διακρίνει μιὰ κυκλικὴ σπειροειδὴ κίνησι μὲ «ροὲς καὶ παλινδρομήσεις» (*corsi καὶ ricorsi*)⁵. Ἡ νέα αὕτῃ ἐπιστήμῃ τῆς ἱστορίας

* Στὴ Μ. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ-ΜΑΡΝΕΛΗ.

1. Ἡ *Νέα ἐπιστήμῃ* τοῦ Vico πρωτοεκδόθηκε τὸ 1725, ἐνῶ ἀκολούθησαν ἄλλες δύο ἐκδόσεις τὸ 1730 καὶ 1744. Ἡ πρώτη ἐλληνικὴ μετάφρασι ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Πῶργο Κεντρωτὴ τὸ 2015 καὶ τιτλοφορεῖται *Ἡ νέα ἐπιστημονικὴ γνώσι*, Ἀθήνα, ἐκδόσεις Gutenberg. Σημειωτέον ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Vico τροφοδότησε ποικιλοτρόπως τὸν νεοελληνικὸ στοχασμὸ τοῦ 19ου αἰῶνα (Μάρκο Ρενιέρη, Πέτρο Βράβλα-Αρμένη, Γ. Τερτσέτι, κ. ἄ.).

2. Πὰ τὸν βίῳ τοῦ Giambattista Vico (Νάπολι 1668-1744), βλ. τὴν αὐτοβιογραφία του μὲ τίτλο *Vita di Giovambattista Vico scritta da sè medesimo* (1725-1728), *Opere*, ἐκδοσι Paolo Rossi, Μιλάνο, Rizzoli, 1959. Πὰ τὴ θέση του στὴν κλασικὴ ρητορικὴ στὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα, βλ. D. L. MARSHALL, *Vico and the Transformation of Rhetoric in Early Modern Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, σ. 14. Σχετικὰ μὲ τὴν προσφορὰ τοῦ πλατωνισμοῦ στὴν ἐξέλιξι τῆς ρητορικῆς τὴν ἐποχὴ αὐτή, βλ. Christine NOILLE-CLAUZADE, *L'éloquence du sage. Platonisme et rhétorique dans la seconde moitié du XVIIe siècle*, Παρίσι, Honoré Champion, 2005.

3. B. A. NADDEO, Vico Anthropologist from Civic to World History, *Bollettino del Centro di Studi Vichiani* 33 (2003), σσ. 103-118.

4. Σχετικὰ μὲ τὶς συγκλίσεις καὶ ἀποκλίσεις μεταξὺ Montesquieu καὶ Vico, βλ. F. MARCOVITS, *Montesquieu: le droit et l'histoire*, Παρίσι, Vrin, 2008, σσ. 68-70.

5. Βλ. D. LUGLIO, *La science nouvelle ou l'extase de l'ordre. Connaissance, rhétorique et science dans l'œuvre de G. B. Vico*, Παρίσι, PUF, 2003. Ἐπίσης G. G. VISCONTI, «Vico, “corsi” e “ricorsi”». *La Provvidenza istorica e umana*, *Bollettino del Centro di Studi Vichiani* 37, 2007, σσ. 105-112.

οικοδομείται πάνω στην πνευματική παράδοση και την κοινωνική συλλογικότητα, καθώς ο άνθρωπος, κατά τον Vico, είναι σε θέση να κατανοήσει μόνο όσα ο ίδιος έχει δημιουργήσει. Η έπιστήμη αυτή όφείλει να καλύπτει όλες τις εκφάνσεις των δραστηριοτήτων του ανθρώπου στον κοινωνικό βίο, στην πολιτική, στη θρησκεία, στη γλωσσολογία και στην ήθική. Οι βικιανές έρμηνείες, όπως παρατήρησε ο Max Horkheimer συνιστούν πρότυπα για εκείνον που επιδιώκει να μελετήσει τις πολιτιστικές εκδηλώσεις του ανθρώπινου πνεύματος σε αλληλεπίδραση με τις κοινωνικοπολιτικές σχέσεις που τις καθορίζουν⁶.

Παραμερίζοντας τον αλληλοσυγκρουόμενο προβληματισμό των έμπειριστών και των όρθολογιστών, ο Vico επιδόθηκε στην άμφισβήτηση των φιλοσοφικών διαμαχών οι οποίες αναπτύχθηκαν στον καιρό του με αποτέλεσμα να όδηγηθεί στην όριστική απομάκρυνσή του από αυτές⁷. Έντούτοις με την παρόδο των έτών, οι αντίληψεις του, παρότι άργησαν να γίνουν ευρύτερα γνωστές στην Ευρώπη, θα αποτελέσουν αντίκειμενο ειδικών προσεγγίσεων που, με κίνδυνο όμως τον αναχρονισμό, τείνουν να αποδώσουν μιαν υπέρμετρη σημασία σε όρισμένες κατευθύνσεις του στοχασμού του χωρίς να εκτιμούν όρθα τις περισσότερες φορές την πρωτοτυπία της προσπάθειάς του στη δική του εποχή⁸. Ο λόγος είναι ότι ο πρωτοφανής αριθμός αυτών των προσπαθειών ανταποκρίθηκε σε σύγχρονες φιλοσοφικές τάσεις με αποτέλεσμα οι άποψεις του να περιπλέκονται προσαρμοζόμενες σε ριζικά αντίθετες φιλοσοφικές άποψεις⁹. Πρόκειται για ένα έρμηνευτικό φαινόμενο το όποιο άπασχόλησε τον Isaiah Berlin ό οποίος το απέδωσε στη συνθετότητα αλλά και στην περιπλοκότητα της βικιανής θεματολογίας ή όποια κάθε άλλο παρά μονοσήμαντη είναι, έπιτρέποντας πολλαπλές έρμηνείες έξαιτίας του μεταφορικού του λόγου¹⁰. Ειδικότερα, έντυπωσιακή περίπτωση άποτελούν οι αντί-

6. M. HORKHEIMER, *Les débuts de la philosophie bourgeoise de l'histoire suivi de Hegel et le problème métaphysique*, μτφρ. D. Authier, Παρίσι, Petite Bibliothèque Payot, 1980, σ. 130.

7. Πβ. το έμπεριστατωμένο βιβλίο του J. I. ISRAEL, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity (1650–1750)*, Όξφόρδη, Oxford University Press, 2001, σ. CVII.

8. Οι B. Croce και G. Gentile τον αντιμετώπισαν ως πρόδρομο της έγελιανής φιλοσοφίας, ό M. Horkheimer θεώρησε ότι έθεσε τα θεμέλια των θεωριών των L. Feuerbach, O. Spengler και L. Levy-Bruhl· ένώ ό H.-G. Gadamer ένέταξε την έρμηνευτική του στον δρόμο που χάραξε ό Vico. Άκόμη για τις επιδράσεις του Vico στη ψυχανάλυση, βλ. B. SAINT-GIRONS, Vico, Freud et Lacan: de la science des universaux fantastiques à celle des formations de l'inconscient, *Noesis, La «Scienza nuova» de Giambattista Vico*, 8, 2005, σσ. 261-284.

9. P. AVIS, *Foundations of Modern Historical Thought. From Machiavelli to Vico*, Λονδίνο, Routledge, 2016, σσ. 158-160.

10. I. BERLIN, *Vico and Herder: Two Studies in the History of Ideas*, Λονδίνο, Hogarth Press, 1976, σσ. 95-96: «It may be that, finding in Vico so much that became fully articulate only in the nineteenth or twentieth century [...]».

θετες απόψεις που υιοθετήθηκαν πρόσφατα από δύο σπουδαίους ιστορικούς των ιδεών, τον Jonathan I. Israel¹¹ και τον Zeev Sternhell¹²: κατατάσσοντας τον Vico ό πρώτος στον λεγόμενο ριζοσπαστικό Διαφωτισμό και ό δεύτερος στο ρεύμα του αντι-Διαφωτισμού.

Με μιá φιλοσοφική αντίληψη της ιστορίας, ή όποία άντλεί στοιχεία από τη μελέτη των γραπτών μαρτυριών, των μύθων, της θρησκείας, της γλώσσας και του δικαίου, ό Vico ακολούθησε έναν δρόμο προσωπικό και μοναχικό· άρνήθηκε νά άποδώσει στον έαυτό του θέση προτύπου και παρέμεινε συνεπώς ό μεγάλος άπών του καιρού του στο στερέωμα της διανόησης¹³. Άναμφίβολα τό στοιχείο αυτό δηλώνει έκ μέρους του μιάν έπιφυλακτικότητα ή όποία όφείλεται κυρίως στην άποστασιοποίησή του από την έπελθούσα αλλαγή στην εύθραυστη πολιτική συγκυρία του βασιλείου της Νεάπολης στην καμπή του δεκάτου έβδόμου αιώνα¹⁴. Όταν έναν αιώνα άργότερα οι βικιανές ιδέες άνταποκρίθηκαν στα αίτήματα του ρομαντισμού στον τομέα της ιστορίας, της μελέτης της γλώσσας και της αισθητικής¹⁵, μεταξύ των πρώτων που άναζωογόνησαν τη δυναμική των θεωρήσεών του και έμπνευστηκαν από τις ιδέες του, ξεχώρισαν οι διανοητές του Risorgimento καθώς και ό Jules Michelet με τη μετάφρασή του στη γαλλική γλώσσα του *Scienza nuova*¹⁶. Για τον πολιτικό και φιλόσοφο Giuseppe Ferrari (1811-1876), στον όποιο όφείλεται ή πρώτη κριτική έκδοση των βικιανών *Άπάντων* (1835-1837), ό Vico συνιστά τον τελευταίο φιλόσοφο της περιόδου της ιταλικής Άναγέννησης¹⁷, μιάν αντίληψη που έπίσης ένστερνίζεται ό Eugenio Garin

11. Για τό κίνημα του ριζοσπαστικού Διαφωτισμού, βλ. J. I. ISRAEL, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity* (1650–1750), ένθ' άν.

12. Z. STERNHELL, *Ό αντι-Διαφωτισμός από τον 18ο αιώνα ως τον ψυχρό πόλεμο*, μτφρ. Α. Καρακατσούλη, Άθήνα, Πόλις, 2013, κεφάλαιο δεύτερο [= *Les anti-Lumières. Une tradition du XVIIIe siècle à la guerre froide*, Παρίσι, Fayard, 2006] Πβ. M. LILLA, G. B. Vico: *the Making of an Anti-Modern*, Cambridge Mass., Harvard University Press, 1994.

13. *Vita*, σ. 22.

14. M. G. DE RUGGIERO, *La Napoli gentile di Giambattista Vico: curiosità, storie e leggende*, Νάπολη, Grimaldi, 2008. Ός τό τέλος της δεκαετίας του 1690 ό Vico άνήκε στους Cartesiani της Νάπολης οι όποιοι άπολάμβαναν την εύνοια του άντιβασίλέα. Βλ. Jonathan I. ISRAEL, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity* (1650–1750), σ. CIV.

15. M. BRIX, *Le romantisme français: esthétique platonicienne et modernité littéraire*, Louvain-Namur, éditions Peeters, 1999.

16. Ό J. Michelet μεταφράζει γαλλικά την *Scienza nuova* με τον τίτλο *Principes de la philosophie de l'histoire* (1835), παρουσιάζοντάς τον ως φιλόσοφο της ιστορίας. Πβ. A. PONS, *De la nature commune des nations au peuple romantique. Note sur Vico et Michelet, Romantisme*, 9, 1975, σσ. 39-49. Βλ. έπίσης τό ιδιαίτερα κατατοπιστικό βιβλίο του J. MALI, *The Legacy of Vico in Modern Cultural History. From Jules Michelet to Isaiah Berlin*, Cambridge, Cambridge University Press, 2012.

17. G. FERRARI, *Idées sur la politique de Platon et d'Aristote: exposées en quatre leçons à la Faculté des lettres de Strasbourg, suivies d'un discours sur l'histoire de la philosophie*

στην *Ιστορία της ιταλικής φιλοσοφίας*¹⁸ και πού είχαν αποδεχθεί προγενέστεροι του κορυφαίοι μελετητές, όπως οι Benedetto Croce και Giovanni Gentile¹⁹.

Στρέφοντας την προσοχή του προς τα πρωτότυπα κείμενα της Αρχαιότητας και πιό συγκεκριμένα σε εκείνα του Πλάτωνα, ο Vico αποκόπτεται σταδιακά από τον νεοπλατωνισμό²⁰, παρότι το φιλοσοφικό αυτό ρεύμα εξακολουθεί ακόμη να διατηρεί όλη του τη δύναμη στην Ίταλία. Είναι σαφές ότι τον απασχολεί η δημιουργία μιᾶς φιλοσοφίας της ιστορίας προσδίδοντας καινούργια πνοή στον κλασικισμό και τον ανθρωπισμό, γεγονός που συνετέλεσε ώστε οι έρμηνείες του να τοποθετηθούν στο πλαίσιο της διαμάχης αρχαίων και νεωτέρων²¹. Η βικιανή θεωρία των τριών φάσεων στην ιστορική εξέλιξη της ανθρωπότητας, τη θεοκρατική, την ήρωϊκή και την ανθρώπινη συνιστά έκβαση της πλατωνικής θεωρίας της ανακύκλωσης των πολιτειών²², την οποία στη συνέχεια ο Πολύβιος μετέφερε στον χώρο της ιστορίας. Η πλατωνική φιλοσοφία είναι αδιάλειπτα παρούσα κυρίως στον ώριμο Vico και η ένασχόληση του με το πλατωνικό έργο ξεκινά από τον πρώτο του από τους περίφημους Έναρκτήριοις του Λόγους (*Orazioni inaugurali*) στο Πανεπιστήμιο της Νάπολης το 1699. Έδω φανερώνεται το ενδιαφέρον του για τον Αθηναίο φιλόσοφο και, καθώς παρατηρεί ο Eugenio Garin, συντελείται ένας συγκερασμός του Πλάτωνα σύμφωνα με την έρμηνεία του Ίερού Αύγουστίνου με τις ιδέες του Κικέρωνα²³. Στόν

à l'époque de la Renaissance, Παρίσι, Capelle, 1842, σσ. 65-79. Πβ. το πρόσφατο δημοσίευμα του R. RUBINI, The Vichian «Renaissance» between Giuseppe Ferrari and Jules Michelet, *Intellectual History Review Festschrift for Constance Blackwell*, 26, 2016, σσ. 9-15.

18. E. GARIN, *History of Italian Philosophy*, translated from Italian and edited by Giorgio Pinton. Introduction by L. POMPA, Rodopi, Amsterdam-New York, 2008, τ. Α', σ. 692.

19. Π.χ. ο G. Gentile συνδέει τον Vico με τον Giordano Bruno, πβ. G. CACCIATORE, Vico, héritier de Bruno?, *Giordano Bruno et la puissance de l'infini*, Philippe Forget, (έπιμ.), Παρίσι, Art Du Comprendre, 2003, σσ. 212-225.

20. E. GARIN, *History of Italian Philosophy*, τ. Α', σ. 685.

21. D. LUGLIO & A. ZANGERA, Giambattista Vico lecteur de l'Antiquité: une troisième voie entre Anciens et Modernes, *Historiographie de l'Antiquité et transferts culturels: les histoires anciennes dans l'Europe des XVIIIe et XIXe siècles*, C. Avlami, J. Alvar, M. R. Recio (έπιμ.), Amsterdam-New York, 2010, σσ. 17-31.

22. Ο Κ. Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνα*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση, 1980, σ. 168, υποστηρίζει ότι η θεωρία του κύκλου των πολιτειών αποτελεί παρερμηνεία της πλατωνικής πολιτικής σκέψης.

23. E. GARIN, *History of Italian Philosophy*, τ. Α', σ. 687: «In this, something more than just Cicero is present; the whole Augustinian Platonism is present, with its insistent appeal for the search of truth far away from the senses, in interiority».

δεύτερο Λόγο εμφανίζεται τὸ 1700 πλησιέστερος στὰ πλατωνικά κείμενα ἐνῶ στὸ *Il Diritto universale* (1721-1723), πὺν βασικὰ ἀποτελεῖ σχεδίασμα τῆς *Scienza Nuova*, οἱ ἀναφορές του στὴν πλατωνικὴ θεματολογία ἀρχίζουν νὰ ἀποκρυσταλλώνονται καὶ ὁ στοχασμός του νὰ ὠρμάζει²⁴. Μὲ τὸ *De antiquissima Italorum sapientia ex linguae latinae* (1710) διαφαίνεται ὁ προβληματισμός πὺν θὰ ἐκθέσει στὴ *Scienza Nuova* πὺν συγκροτεῖ κατ' οὐσίαν τὴ φιλοσοφικὴ του ὑποθήκη. Καθὼς παρατηρεῖ τὸ 1827 ὁ Jules Michelet (1798-1874), τοῦ ὁποίου τὸ ἄστρο τότε μεσουρανοῦσε στὴ Γαλλία²⁵, ὁ Ναπολιτάνος φιλόσοφος ἐπέδειξε ἀληθινὴ τόλμη μὲ τὴ στροφὴ πὺν πραγματοποίησε πρὸς τὰ πρωτότυπα κείμενα τῶν Ἀρχαίων παραμερίζοντας ὑπομνήματα καὶ σχετικὲς κριτικὲς. Ἐνδυναμωμένος ἀπὸ αὐτὲς του τίς μελέτες, συνεχίζει ὁ Michelet, τόλμησε ὁ Vico νὰ ἐπιτεθεῖ κατὰ τοῦ καρτεσιανισμοῦ κυρίως ὡς πρὸς τὴ μέθοδο, μολοντί καὶ οἱ ἀντίπαλοί του τὴν εἶχαν ἀποδεχθεῖ καὶ χάρη στὴν ὁποία βασίλευε στὴν Εὐρώπη²⁶.

Ὁ Vico, καθὼς θεωροῦσε καθήκον νὰ προεκτείνονται καὶ νὰ γονιμοποιοῦνται οἱ ἰδέες τῶν προκατόχων, ἔθεσε ὡς στόχο τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ ἀνθρώπου ὅχι μόνο στίς διανοητικὲς του δυνάμεις ὅπως τὸ εἶχε ἐπιτύχει ὁ Descartes, ἀλλὰ καὶ στὴν πνευματικὴ του παράδοση, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο εἶχε ἀπαρνηθεῖ ὁ Γάλλος φιλόσοφος. Ἄς σημειωθεῖ, ὅτι τόσο ὁ Descartes ὅσο καὶ ὁ Vico κινοῦνται στὸν χῶρο τῆς ἀμφιβήτησης τοῦ ἀριστοτελισμοῦ τῆς σχολαστικῆς διδασκαλίας μὲ τὴν καθιέρωση νόμων στὴν φύση ὁ πρῶτος, στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ὁ δεύτερος. Ἀσκώντας, ὡστόσο, δριμύεια κριτικὴ στὸν καρτεσιανὸ ὀρθολογισμό²⁷ πὺν κυριαρχοῦσε στίς φιλοσοφικὲς συζητήσεις στοὺς κόλπους τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νάπολης²⁸, ὁ Vico ἀντικαθιστᾷ τὸ *cogito*, πὺν ἀντιδιαστέλλει τὸ ὑποκείμενο ἀπὸ

24. Ἀπὸ τὸ 1699 ὡς τὸ 1709, ὁ Vico ἔγραψε ἑξὶ Λόγους καὶ τὸ ἔργο του *De nostri temporis studiorum ratione*, πὺν συνιστοῦν τὴν πρώτη φάση τῆς σκέψης του.

25. Γιὰ τὸν MICHELET μελετητὴ τοῦ Vico, βλ. G. FASSO, *Un presunto discepolo del Vico: Giulio Michelet, Omaggio a Vico*, A. Corsano (ἐπιμ.), Νάπολη, Morano, 1968, σσ. 483-550.

26. J. MICHELET, *Discours sur le système et la vie de Vico*, Παρίσι, Jules Renouard, 1827, σ. VI: «Tandis que tout le siècle tournait des yeux avides vers l'avenir, et se précipitait dans les routes nouvelles que lui ouvrait la philosophie, Vico eut le courage de remonter vers cette antiquité si dédaignée, et de s'identifier avec elle. Il ferma les commentateurs et les critiques, et se mit à étudier les originaux, comme on l'avait fait à la renaissance des lettres. Fortifié par ces études profondes, il osa attaquer le cartésianisme, non seulement dans sa partie dogmatique qui conservait peu de crédit, mais aussi dans sa méthode que ses adversaires mêmes avaient embrassée, et par laquelle il régnait sur l'Europe».

27. J. PEREIRA, *Suarez between Scholasticism and Modernity*, Milwaukee, Marquette University Press, 2006.

28. *Vita*, σ. 10: «Molto dipoi che vi aveva profittato, intese la ragione perché la metafisica d'Aristotile non lo aveva soccorso per gli studi della morale, siccome di nulla soccorse ad Averro, il cui *Comento* non fe' più umani e civili gli arabi di quello che erano stati innanzi».

τὸν κόσμο, μὲ τὴν περίφημη φράση «verum ipsum factum», ἀληθινὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔχει δημιουργήσει ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος στὸ πέρασμα τῆς ἱστορίας, διακηρύττοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τὴν ἐμπιστοσύνη του στὶς πνευματικὲς ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου καὶ γιὰ ὅσα ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἐσωτερικότητά του²⁹.

Τὸ ἀδιέξοδο στὸ ὁποῖο ὁδηγοῦν οἱ ἔννοιες τοῦ μεσαιωνικοῦ σχολαστισμοῦ ἀπασχόλησε τὸν Vico μὲ ἀντικείμενο νὰ ἀπεγκλωβίσει τὴ φιλοσοφία ἀπὸ τὸ στενὸ αὐτὸ ἐννοιολογικὸ πλαίσιο. Τὴν ἀριστοτελικὴ μεταφυσικὴ, ὅπως διευκρινίζει στὴν *Αὐτοβιογραφία* του³⁰, τὴν εἶχε διδαχθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀριστοτελικούς πανεπιστημιακοὺς διδασκάλους τῆς Νάπολης, ἀλλὰ κυρίως εἶχε μελετήσει τὰ σχόλια τοῦ διάσημου γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ σχολαστικοῦ Ἰησουίτη Francisco Suarez (Γρανάδα 1548-Λισαβόνα 1617)³¹, ὁ ὁποῖος στὸ ζήτημα τῶν καθολικῶν ἐννοιῶν (*universalia*) ἐπεχείρησε νὰ συνδυάσει τὸν ρεαλισμὸ τοῦ Duns Scott μὲ τὸν νομιναισμὸ τοῦ G. Ockham³². Χωρὶς ἀμφιβολία, οἱ ἀντιλήψεις τοῦ Ἰσπανοῦ νομομαθῆ καὶ θεολόγου δὲν τὸν εἶχαν ἰδιαίτερα ἱκανοποιήσει στὴ μελέτῃ τῆς ἠθικῆς· δὲν τὸν βοήθησαν, γράφει, ὅπως ἀκριβῶς τὰ ὑπομνήματα τοῦ Ἀβερρόη δὲν κατόρθωσαν νὰ κάνουν τοὺς Ἀραβες ἠθικότερους ἀπὸ πρωτότερά³³. Ὁ Vico μετακινήθηκε ὀριστικὰ πρὸς τὸν πλατωνισμὸ καὶ συνδιαλέγεται μὲ τὴν προβληματικὴ του, καθὼς πεποίθησή του ἦταν, ὅτι ἡ ἀριστοτελικὴ μεταφυσικὴ ὁδηγεῖ σὲ μιὰ ὕλική ἀρχή, ἐνῶ ἡ πλατωνικὴ ἠθικὴ, στηριζόμενη σὲ μιὰ ἰδεατὴ πολιτεία μὲ ἓνα δίκαιο καθαρὰ ἰδεατὸ, ἐπεκτείνεται σὲ μιὰ μεταφυσικὴ ἀρχή³⁴. Μιὰ παραστατικὴ εἰκόνα τῆς πνευματικῆς συνάφειας μεταξὺ τοῦ Ναπολιτάνου φιλοσόφου μὲ τὸν αὐθεντικὸ Πλάτωνα, παρουσιάζει ὁ Giuseppe Ferrari καθὼς χα-

29. *Ἐνθ' ἂν*: «Perché la metafisica d'Aristotile conduce a un principio fisico, il quale è materia dalla quale si educano le forme particolari e, si, fa Iddio un vasellaio che lavori le cose fuori di sé. Ma la metafisica di Platone conduce a un principio metafisico, che è la idea eterna che da sé educa e crea la materia medesima, come uno spirito seminale che esso stesso si formi l'uovo: in conformità di questa metafisica, fonda una morale sopra una virtù o giustizia ideale o sia architetta, in conseguenza della quale si diede a meditare una ideale repubblica, alla quale diede con le sue leggi un dritto pur ideale».

30. G. FERRARI, *Vico et l'Italie*, Παρίσι, Éveillard et Cie, 1839, σ. 359: «Il a cherché l'embryon et l'éveil occasionnel des idées de Platon dans l'époque des dieux et des héros, et aussitôt les douzes tables, la jurisprudence ancienne, les mythes, toutes les institutions primitives, ont offert l'image et le réveil occasionnel des idées de Platon».

31. Y. BELAVAL, Vico et l'anticartésianisme, *Les Études philosophiques*, juillet-décembre 1968, σσ. 311-325.

32. G. GALASSO, *Napoli al tempo di Vico. Giambattista Vico nel terzo centenario della nascita*, Νάπολη, Edizione Scientifiche Italiane, 1971.

33. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔννοια τῆς ἐσωτερικότητος στὸν στοχασμὸ τοῦ Vico ἀναλύει βαθύτερα ὁ Μ. AGRIMI, Vico e la tradizione 'platonica'. 'La filosofia dell'umanità e la storia universale delle nazioni', *Bollettino del Centro di Studi Vichiani*, 22-23, 1992-1993, σσ. 65-102.

34. *Vita*, σσ. 10.

ρακτηρίζει το βικιανό σύστημα ως έρμηνεία των απαρχών των πλατωνικών ιδεών³⁵.

Ο Ναπολιτάνος φιλόσοφος κατόρθωσε ν' απομακρυνθεί από τον σχολαστικισμό χάρι στην έπισταμένη μελέτη των αρχαίων συγγραφέων και συγκεκριμένα της πλατωνικής φιλοσοφίας, απαλλαγμένης από τα ξένα προς αυτήν ανατολικά στοιχεία που της είχαν προσθέσει στα σχόλιά τους ο Marsilio Ficino και οι μαθητές του³⁶. Κατά τη διάρκεια της έννεάχρονης ήθελιμμένης απουσίας του από τη Νάπολη αφιερώθηκε στη μελέτη φιλοσοφικών κειμένων με ευρύτερο αντικείμενο ν' ανατρέξει τον σύγχρονό του όρθολογισμό. Μετά από επίμονη και συστηματική ανάγνωση του Έπίκουρου και των Στωϊκών, του Gassendi, του Locke, του Hobbes, του Bayle, του Descartes³⁷, ξεχώρισε τον Πλάτωνα τον όποιο έως τότε γνώριζε, όπως ο ίδιος το όμολογει, μόνο από τη φήμη του ως ύπατου των θείων φιλοσόφων (*principe dei divini filosofi*)³⁸. Χαρακτηρίζει μάλιστα το πλατωνικό έργο ως ένα όλόκληρο πανεπιστημιακό σύστημα γνώσεων: «appo gli antichi era una nostra intiera università di studi tutta in un sistema accordata»³⁹. Κατά δική του όμολογία, τα πλατωνικά κείμενα τον συνεπήραν σε τέτοιο σημείο, ώστε συντελέστηκε μία πνευματική αφύπνιση χωρίς αυτό όστόσο νά το έχει συνειδητοποιήσει. Αντιλαμβάνεται τότε την ιδέα της αιωνίου ιδεατής δικαιοσύνης στο πλαίσιο μιας πολιτείας δομημένης πάνω στην ιδέα και στον σκοπό της θείας Πρόνοιας· ή αντίληψη αυτή συνιστούσε για τον Ναπολιτάνο φιλόσοφο το θεμέλιο πάνω στο όποιο εδραιώνονται οι πολιτείες όλων των έποχών και όλων των έθνών⁴⁰.

Όπως αναγνωρίζει στην *Αυτοβιογραφία* του, μιá άλλη μορφή της έλληνορωμαϊκής αρχαιότητας επέδρασε έπίσης καθοριστικά στη σκέψη του, ο Λατίνος ιστορικός Τάκιτος. Ένώ ο Πλάτων αντιμετώπισε τον άνθρωπο στο πλαίσιο μιás καθολικής ιδεατής κοσμοθεωρίας, ο Τάκιτος τον είδε όπως εμφανίζεται μέσα από τα γεγονότα του βίου. Ο Πλάτων, με

35. Ο Suarez προβάλλει μία θεωρία του ατόμου που αντιπροσωπεύει τη μοναδική πραγματική όντότητα στον ύπαρκτό κόσμο. Στον τομέα της θεολογίας ακολουθήσε τις θεωρίες του Luis de Molina, περίφημου Ίησουίτη καθηγητή της Enoa, ό όποιος προσπάθησε νά συμφιλιώσει τη θεωρία της Πρόνοιας με το αυτεξούσιο του ανθρώπου ύποστηρίζοντας ότι ή Πρόνοια προέρχεται από τη γνώση του Θεού για τον έλεύθερο καθορισμό της ανθρώπινης βούλησης.

36. E. GARIN, *History of Italian Philosophy*, σσ. 229-294. Βλ. έπίσης J. HANKINS, *Plato in the Italian Renaissance*, Leiden, Brill, τόμος Α', 1990.

37. Για την αντίδραση του Vico στους φιλοσόφους αυτούς, στον Bayle κυρίως, βλ. το ένδιαφέρον βιβλίο του J. ROBERTSON, *The Case for the Enlightenment. Scotland and Naples 1680-1760*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007, σσ. 208-260.

38. *Vita*, σ. 10.

39. *Ό.π.*, σ. 82. Βλ. έπίσης Α. ΚΩΣΤΟΥΛΑ, Giambattista Vico: ή Πολιτεία των Γραμμάτων, *Κριτική/Έπιστήμη και Έκπαίδευση*, 8, 2008, σσ. 63-79.

40. *Vita*, σσ. 10-11.

τὴν καθολικότητα τῆς σκέψης του, ἀγκαλιάζει ὅλες τὶς μορφές τῆς ἀρετῆς ποὺ συναποτελοῦν τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀνθρώπινης σοφίας⁴¹. Ὁ Τάκιτος περιγράφει μὲ λεπτομέρεια πρακτικὸς κανόνες, μὲ τρόπο ὥστε ὁ τίμιος ἄνθρωπος, μέσα ἀπὸ τὶς κακοτυχίες καὶ ἀντιμέτωπος μὲ τὴν ἀνθρώπινη κακία, νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ προσανατολισθεῖ πρὸς τὸ ἀγαθό⁴².

Ἀναδεικνύοντας τὸν στοχασμὸ τοῦ «θεϊκοῦ» Πλάτωνα⁴³ μὲ θεωρητικὸ ὑπόβαθρο τοὺς διαλόγους, ὅπως τὸν *Τίμαιο*, τὸν *Ἀλκιβιάδη*, τὸν *Πολιτικό*, τὸν *Σοφιστή*, τὸν *Κρατύλο*, τὴν *Πολιτεία* καὶ τοὺς *Νόμους*, ὁ Vico ἐπιχειρεῖ μὰ τομὴ στὴ φιλοσοφικὴ διανόηση τῆς ἐποχῆς του⁴⁴. Ἀντιστρατεύεται τὸ πνεῦμα τοῦ Ἐπίκουρου καὶ τοῦ Ζήνωνα⁴⁵ ὅπως τῶν Spinoza, Hobbes καὶ Bayle⁴⁶. Διαφωνεῖ μὲ τὴ στωϊκὴ θεωρία περὶ Προνοίας, παρότι ἐμφανίζεται ὡς ἡ περισσότερη ὁλοκληρωμένη στὴν Ἀρχαιότητα, ἀφοῦ τόσο οἱ ἀριστοτελικοὶ ὅσο καὶ οἱ ἐπικούρειοι ἀρνήθηκαν τὴν ἐπέμβασή της. Στόχος του ἀποτελεῖ ἡ ἐγκαθίδρυση μιᾶς φυσικῆς καὶ αἰώνιας πολιτείας ποὺ διέπεται ἀπὸ τὴ θεία Πρόνοια⁴⁷, ἡ ὁποία κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀπέκτησε μὰ κεντρικὴ θέση στὸν στοχασμὸ του, ἱκανὴ νὰ ἀντισταθεῖ στὴν κριτικὴ τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Παραδέχεται, ὅτι ἡ ἔννοια αὐτὴ δὲν ἀνήκει μόνο στὴ χριστιανικὴ διδασκαλία ἀλλὰ ἐπίσης στὴν ἑλληνορωμαϊκὴ ἀρχαιότητα καὶ ἀπερίφραστα, ἀναγνωρίζει τὶς πλατωνικὲς καταβολές τῆς ἀντίληψής του γιὰ τὴν θεία Πρόνοια⁴⁸. Εἶναι πεπεισμένος, ὅτι δίχως τὴν ἐπέμβαση τῆς Προνοίας θὰ κυριαρχοῦσε στὸν βίον τῶν ἐθνῶν ἡ τυφλὴ ἀναγκαιότητα καὶ τὸ τυχαῖο.

41. S. CAMELLA, La valutazione storica di Platone in G. B. Vico, *Saggi e ricerche in memoria di E. U. Gotti*, Παλέσμο 1961, σ. 5-14.

42. *Vita*, σ. 26: «Fino a questi tempi il Vico ammirava due soli sopra tutti gli altri dotti, che furono Platone e Tacito; perché con una mente metafisica incomparabile Tacito contempla l'uomo qual è, Platone qual dee essere; e come Platone con quella scienza universale si diffonde in tutte le parti dell'onestà che compiono l'uom sapiente d'idea, così Tacito discende a tutti i consigli dell'utilità, perché tra gl'infiniti irregolari eventi della malizia e della fortuna si conduca a bene l'uom sapiente di pratica».

43. Τὸ προσωνύμιο αὐτὸ τοῦ Πλάτωνα ἦταν σύνθημα τοῦ Ἰταλοῦ νεοπλατωνικοῦ.

44. Ὁ Croce παρατηρεῖ ὅτι ὁ πλατωνισμὸς τοῦ Vico διαφαίνεται ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Bacon, ποὺ συγκαταλέγεται καὶ αὐτὸς στὶς ἀφετηρίες τῆς βικιανῆς σκέψης, εἶναι ἰδωμένος μὲ τρόπο περισσότερο πλατωνικό. Βλ. B. CROCE, *La filosofia di G.B. Vico*, Ρώμη-Μπάρι, Laterza, 1922, σ. 35.

45. Κατὰ τὸν Croce, ὁ Vico συγγέει τὸν Ζήνωνα τὸν Ἐλεάτη μὲ τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα, βλ. *La filosofia di G.B. Vico*, σ. 145.

46. Ὁ M. AGRIMI, Vico e la tradizione «platonica». «La filosofia dell'umanità e la storia universale delle nazioni», ὁ.π., σ. 66, προσπαθεῖ νὰ συνδέσει τὶς βικιανὲς ἀντιλήψεις μὲ ἐκείνες τοῦ Leibniz γιὰ τὶς μονάδες.

47. A. PONS, «Histoire idéale éternelle» et «histoire universelle» chez Vico, *Noesis, La «Scienza nuova» de Giambattista Vico*, σσ. 7-31.

48. *Scienza nuova*, in *Opere*, Paolo Rossi (ἐπιμ.), Μιλάνο, Rizzoli, 2008, σ. 544. Πβ. στὸν *Τίμαιο* (360 c1, 44 c7) καὶ στοὺς *Νόμους* (βιβλία IX, X).

Ἡ ἀντίληψή του αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἰδεατὴ δικαιοσύνη τῆς *Πολιτείας*, ἡ ὁποία τὸν ὁδήγησε σ' ἓνα ἰδεατὸ αἰώνιο δίκαιο πού, χωρὶς νὰ καταργεῖ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, διατηρεῖ τὶς δυνατότητες ἐπιλογῆς του, ἀφήνοντάς τον ἔτσι ἐλεύθερο νὰ χαράξει τὸν προσωπικὸ του δρόμο στὸν βίον του. Ὡστόσο, ὁ Vico εἶχε ἐπίγνωση τῆς ἀπόστασης πού χωρίζει τὴν πλατωνικὴ πολιτεία ἀπὸ τὶς κοινωνίες τοῦ καιροῦ του, γεγονὸς πού ἀποδίδει στὴν ἄγνοια πού εἶχε ὁ Πλάτων τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας περὶ τῆς πτώσης τοῦ πρώτου ἀνθρώπου⁴⁹.

Καθὼς ὁ Vico ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ πρότυπο τῆς μαθηματικῆς βεβαιότητας, ὁ Πλάτων δὲν συνιστᾷ γιὰ αὐτὸν τὸν μεταφυσικὸ φιλόσοφο σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο τὰ μαθηματικὰ κατευθύνουν τὸν ἄνθρωπο στὸ νὰ συλλάβει τὸν νοητὸ κόσμον καὶ τὴ μοναδικὴ ἀπόλυτη ἀλήθεια⁵⁰, ἀλλὰ εἶναι ἐκεῖνος πού διέβλεψε τὴ θρησκευτικὴ διάσταση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν τάση τῆς ἀνθρωπότητας πρὸς τὸ ἀγαθὸ ἀνάγοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου στὴ θεῖα δημιουργία⁵¹. Ἐνστερνίζεται τὸν πλατωνικὸ ὀρισμὸ τῆς σωφροσύνης ἀπὸ τὸν *Ἀλκιβιάδην*⁵², ὡς τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο πού τελειοποιεῖ τὸν ἄνθρωπο πράγμα πού ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ γνώση τῶν πῶς ὑψηλῶν ἐννοιῶν ἀναφορικὰ μὲ τὸν Θεὸ ἡ ὁποία μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν προνοητικότητά του⁵³. Μάλιστα συμπληρώνει τὸν συλλογισμό του λέγοντας, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Πλάτων ἀπέδειξε αὐτὴ τὴν ιδιότητα τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀρμόζει νὰ ἀποκαλεῖται θεϊκός⁵⁴. Ἀποδέχεται ἀκόμη τὴ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ στηρίζεται στὶς αἰσθήσεις του γιὰ τὴν κατανόηση τῶν φυσικῶν φαινομένων· ὅσον ἀφορᾷ στὸν νοητὸ κόσμον, ἐμπιστεύεται μιὰν αἰώνια ἀρχή, ἡ ὁποία δημιουργεῖ τὰ πράγματα πού ἐμπεριέχονται ἐντὸς του καὶ τὰ στηρίζει. Παραδέχεται, ὅτι ὑπάρχουν αἰώνιες ἀλήθειες, τὶς ὁποῖες δὲν μπορούμε νὰ παραβλέψουμε· φέρνει ἐδῶ ὡς παρὰδειγμα πάλι τὸν Πλάτωνα πού, χωρὶς καμιά ὑπόθεση, ἀποδεικνύει τὴν αἰώνια ἰδέα τῆς γνώσης καὶ τῆς συνείδησης τοῦ ἑαυτοῦ μας ὡς ἀρχὴ ὅλων τῶν πραγμάτων⁵⁵.

Χωρὶς νὰ προσπαθεῖ νὰ δώσει μιὰν ἐρμηνεία τῶν πλατωνικῶν ἰδεῶν στὴ θεώρηση τῆς πορείας τῆς ἱστορίας, τὶς μετατρέπει σὲ μέσο στὴν προσπάθειά

49. J. CHAIX-RUY, *La formation de la pensée philosophique de G. B. Vico*, Παρίσι, P.U.F., 1943, Arno Press, 1979, σ. 51.

50. *Vita*, σσ. 11-12.

51. J. MILBANK, *The Religious Dimension in the Thought of Giambattista Vico*, 1668-1744, Lewiston NY, Lampeter, The Edwin Mellen Press, 1991 σσ 2 τόμους.

52. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Ἀλκιβιάδης*, 124 b-130 e. Πβ. M. DONZELLI, «Sapientia», «sagesse» et «science» dans la philosophie de Vico, *Noesis*, *La «Scienza nuova» de Giambattista Vico*, σσ. 111-124.

53. *Scienza nuova*, σ. 145.

54. *Ἐνθ' ἀν.*, σ. 146: «Talché la metafisica dee essenzialmente adoperarsi a bene del gener umano, il quale si conserva sopra questo senso universale: che sia, la divinità, provvedente; onde forse Platone che la dimostra, meritò il titolo di divino».

55. *Vita*, σ. 16.

του νά ἐρμηνεύσει τὴν «πρωτόγονη νοοτροπία» τῶν πρώτων ἀνθρώπων καὶ τὴ μετὰβασή τους στὸν πολιτισμό. Ὅπως προκειμένου νά περιγράψει τὴν καταγωγή τῆς θρησκείας, τῆς ποίησης καὶ τῆς γλώσσας⁵⁶ ἐνστερνίζεται στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, τὸ ἴδιο ἐπιτυγχάνει μὲ τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους στὴν ἐξιστόρηση τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἐξέλιξης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀναγνωρίζει ὅτι τόσο ὁ Πλάτων ὅσο καὶ ὁ Ὅμηρος⁵⁷ εἶναι προκάτοχοι τοῦ στὴν περιγραφή τῶν πρώτων πατέρων τοῦ κόσμου ποὺ ἦσαν Κύνκλωπες καὶ τοὺς ὁποίους χαρακτηριστικὰ ἀποκαλεῖ Πολύφημους (ne' Polifemi, ne' quali altrove rincontra i primi padri di famiglia del mondo)⁵⁸. Πράγματι μίαν ἀναπόδραστη σύνδεση ἐντοπίζει ὁ Vico μεταξὺ μυθολογίας καὶ ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι κατόρθωσαν νά ἐννοήσουν καὶ νά ἀναπτύξουν φιλοσοφικά ζητήματα μὲ παραδείγματα παρμένα ἀπὸ τοὺς μύθους. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ χρῆση ποὺ κάνει ὁ ἴδιος ὁ Vico τοῦ μύθου τοῦ Ἡρώς, ὁ ὁποῖος συνιστᾷ τὸν ἐπίλογο τῆς *Πολιτείας* καὶ ποὺ ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος συνέθεσε μὲ τὴ βοήθεια τῆς ὀρφικῆς καὶ τῆς πυθαγορείου παράδοσης, ἐπιθυμώντας νά δώσει μίαν ἠθικὴ διδασχὴ σχετικὰ μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου ἀνθρώπου⁵⁹.

Ἡ «νέα ἐπιστήμη» τὴν ὁποία προτείνει ὁ Vico περιλαμβάνει ἐπίσης τὴν ἀνάλυση τῆς γλώσσας, ἡ καταγωγή τῆς ὁποίας δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό, οὔτε ἀποτελεῖ συνθήκη μετὰ τῶν ἀνθρώπων⁶⁰. Οἱ γλώσσες, ὡς σημαντικότερες μαρτυρίες τῶν παλαιῶν ἡθῶν τῶν λαῶν καὶ τῆς ἐξέλιξής τους, ἀναδύονται μὲ φυσικὸ τρόπο ἀπὸ τὶς διαλέκτους μέσα ἀπὸ τὴ μυθολογία⁶¹ καὶ τὸν ποιητικὸ λόγο, στηριζομένες στὸν συσχετισμὸ ὀνομάτων καὶ πραγματικότητας⁶². Παραπέμπει στὶς ἀναλύσεις τοῦ πλατωνικοῦ *Κρατύλου*⁶³, ἀποδεχόμενος τὴ μυθικὴ καὶ ποιητικὴ καταγωγή τῆς γλώσσας.

56. Βλ. Κ. Ο. APEL, *Die Idee der Sprache in der Tradition der Humanismus von Dante bis Vico*, Bonn, Bouvier, Archiv fur Begriffsgeschichte, 1963.

57. Ὁ Ὅμηρος ἀποτελεῖ κομβικὴ μορφή στὶς ἀναζητήσεις τοῦ Vico· τοῦ ἀφιερώνει τὸ βιβλίο III τῆς *Scienza nuova*, με τίτλο «Della scoperta del vero Omero», ὅπου ἀποδεικνύει ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἀποτελοῦν πηγὲς γιὰ τὴν ἀνίχνευση τοῦ φυσικοῦ δικαίου στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες. Πβ. Β. CROCE, *La filosofia di G. B. Vico*, σσ. 191-206 καθὼς καὶ G. MAZZOTTA, *La nuova mappa del mondo. La filosofia poetica di Giambattista Vico*, Torino, Einaudi, 1999, σσ. 144-147.

58. *Scienza nuova*, σ. 118. Πβ. *Νόμοι* III, 678 c-681 e.

59. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Πολιτεία* X, 614 a-621 b. Βλ. ἐπίσης Γ. Ε. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗ, Πιὰ τὸ Πλάτωνα χρησιμοποιοῦ μύθους;., *Νεῦσις* 17, 2008, σσ. 115-149.

60. R. SALOMONE, *Lingua e linguaggio nella filosofia di Giambattista Vico*, Ρώμη, edizioni dell'Ateneo, 1984.

61. M. HORKHEIMER, *Les débuts de la philosophie bourgeoise de l'histoire*, τὸ κεφάλαιο «Vico et la mythologie», σσ. 113-136.

62. *Scienza nuova*, σ. 86.

63. Ὑπὸ ἄν., σ. 215. Πὰ τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ δομὴ τοῦ *Κρατύλου*, βλ. M. W. RILEY, *Plato's Cratylus: Argument, Form, and Structure*, Amsterdam, Rodopi, 2005.

Ἀποσκοπώντας νὰ ἀνακαλύψει μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς γλώσσας τὴν καταγωγή τῶν ἰδεῶν, ὁ Vico προχωρεῖ συνεπῶς στὴ γλωσσικὴ ἀποτύπωση τῆς πραγματικότητας, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ Πλάτων εἶχε ἀρνηθεῖ τὴν ἀντίληψη ὅτι τὰ ὀνόματα ὁδηγοῦν στὴ γνώση τῶν πραγμάτων καθὼς διαστρέφουν τὴν ἀληθινὴ τους φύση. Στὴν ἔρευνά του γιὰ τὶς ἀπαρχές τῆς λατινικῆς γλώσσας, ὁ Vico προτίμησε πάλι νὰ ἀκολουθήσει τὴ μέθοδο τοῦ πλατωνικοῦ αὐτοῦ διαλόγου, μὲ τὴν αἰτιολογία ὅτι οἱ γραμματολογικὲς ἐτυμολογίες δὲν τὸν ἱκανοποιοῦσαν⁶⁴.

Ὡστόσο καὶ ἄλλες σημαντικὲς διαφορὲς ὑφίστανται ἀνάμεσα στὴ βικιανὴ καὶ τὴν πλατωνικὴ κοσμοθεωρία. Ὁ Vico ἀντικρούει σὲ ἀρκετὰ σημεῖα ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνα, ὅπως σχετικὰ μὲ τὴν παιδαγωγικὴ ἀξία τῆς ποίησης. Ἀντικείμενό του ἀποτελεῖ ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ποιητικοῦ λόγου ὡς διάσταση τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀντιστρατευόμενος ἀνάλογες ἀπόψεις τοῦ ὀρθολογισμοῦ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰώνα⁶⁵. Ὅπως γνωρίζουμε, ὁ Πλάτων στὸν πρῶμο διάλόγο του *Ἰωνα* καὶ στὴν *Πολιτεία*⁶⁶, ἀξιολογώντας τὸ περιεχόμενο τῆς ποιητικῆς δημιουργίας, ἀπορρίπτει ἀπὸ τὴν ψυχικὴ διάπλαση τῶν νέων τοὺς ποιητὲς, οἱ ὁποῖοι δόξως νὰ σέβονται τοὺς θεοὺς, παρὰπλανοῦν μὲ τὰ ψεύδη τῶν ποιητικῶν τους συνθέσεων⁶⁷. ἀξιώνει μάλιστα τὴν ἀποπομπὴ τῶν ποιητῶν, ἀκόμη καὶ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ὀμήρου, ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πολιτεία⁶⁸. Ἀντίθετα, ὁ Vico δέχεται ἀπὸ τὸ δικό του πρίσμα ὅτι ἡ ποίηση κατέχει ξεχωριστὸ ἐκπαιδευτικὸ ρόλο καὶ εἰδικὰ

64. *Vita*, σ. 35: «Frattanto il Vico, con la lezione del più ingegnoso e dotto che vero trattato di Bacone da Verulamio *De sapientia veterum*, si destò a ricercarne più in là i principi che nelle favole de' poeti, muovendolo a far ciò l'auttorità di Platone, ch'era andato nel *Cratilo* ad investigargli dentro le origini della lingua greca; e, promuovendolo la disposizione, nella quale era già entrato, che l'incominciavano a dispiacere l'etimologie de' grammatici, s'applicò a rintracciargli dentro le origini delle voci latine [...]». Πβ. B. CROCE, *La filosofia di G. B. Vico*, σ. 47.

65. M. LOLLINI, *Le muse, le maschere e il sublime. G.B.Vico e la poesia nell'età della "Ragione spiegata"*, Νάπολη, Guida, 1994; G. PATELLA, *Senso, Corpo, Poesia. G. B. Vico e l'origine dell'estetica moderna*, Μιλάνο, Guerini e Associati, 1995.

66. ΠΛΑΤΩΝ, *Πολιτεία*, 606 d, 603 b, 598 e. Πβ. P. MURRAY, *Plato on Poetry: Ion; Republic 376 e-398 b9; Republic 595-608 b10*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

67. Ὁ Κ. Ι. Δεσποτόπουλος στὴν *Πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα*, σσ. 106-107 ἀναλύει μὲ ἐμπεριστατωμένο τρόπο τὴν ἀπόρριψη τῶν ποιητῶν καὶ τῶν μυθοποιῶν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα στὸ πλαίσιο τοῦ συσχετισμοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐξουσίας. Βλ. ἐπίσης ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Μελετήματα φιλοσοφίας*, II, Ἀθήνα, Παπαζήση, 1980, εἰδικότερα τὸ κεφάλαιο «Ἡ κριτικὴ τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴν ποίηση», σσ. 41-85.

68. Παρότι ὀνομάζει ὁ Πλάτων τὸν Ὀμηρὸ «τελευταῖο μέγιστο τῶν ποιητῶν» καὶ «πρῶτο ἀνάμεσα στοὺς τραγικοὺς» (*Πολιτεία* 607 a), πβ. I. MURDOCH, *The Fire and the Sun. Why Plato Banished the Artists*, Λονδίνο, Chatto & Windus, 1977. Ἐπίσης Στ. ΡΑΜΦΟΥ, *Ἡ ἐξορία τῶν ποιητῶν*, Ἀθήνα, 1978.

τά όμηρικά έπη άποτελοϋν πηγή για τή γνώση τών άρχαίων κοινωνιών⁶⁹. Έστιάζει τó ένδιαφέρον του στην άποκατάσταση τοϋ φαντασιακοϋ ποϋ τόσο είχε άπαξιώσει ή όρθολογιστική παράδοση, σύμφωνα με τήν όποία ή φαντασία κατέχει έναν ρόλο άμελητέο στη σχέση της με τή γνώση. Σέ πλήρη άντιπαράθεση με τόν όρθολογισμό, ό Vico θεωρεί τή φαντασία αϋτή καθεαϋτή· άναφερόμενος στis έλληνικές ρίζες τοϋ όρου ποιητής, έντοπίζει στην ποιητική ικανότητα τών πρώτων άνθρώπων, τών νέων (*fanciulli*) τής ανθρωπότητας όπως τούς άποκαλεί, τή δημιουργική τους ποιητική ικανότητα⁷⁰. Πιο συγκεκριμένα, στο βιβλίο II τής *Scienza nuova*, με τίτλο *Della sapienza poetica*, ό Vico διαπραγματεύεται τó θέμα τής ποίησης καί δηλώνει ότι άνώτερος στόχος της είναι νά προσδώσει νόημα καί εύαισθησία στα πράγματα⁷¹, όπως αϋτό συμβαίνει με τά παιδιά ποϋ παίρνουν άψυχα αντικείμενα στα χέρια τους καί τούς μιλοϋν σαν νά πρόκειται για ζωντανά όντα⁷². Έπειδή οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως ύπέροχοι ποιητές καί διαθέτουν ένα πνεϋμα άπεριορίστο, άναγνωρίζει ότι, όταν άκόμη ύποπίπτουν σέ πλάνη δημιουργοϋν μόνοι τους ένα δικό τους σύμπαν. Όσοι άγνωστν τά φυσικά αίτια καί αδυνατοϋν νά δώσουν μιν εξήγηση σέ αϋτά, τά χαρακτηρίζουν με βάση τήν δική τους φύση. Έτσι, ό άνθρωπος από τόν ίδιο του τόν έαυτό δημιούργησε έναν όλόκληρο κόσμο (*di sé stesso ha fatto un intiero mondo*) έγγενή στis δικές του διανοητικές δυνατότητες⁷³.

Άρνείται επί πλέον ότι στο άρχικό τους στάδιο τά πολιτικά καθεστώτα προήλθαν από τήν υπερίσχυση τής δύναμης καί τής άπάτης⁷⁴. Δημοκρατικότερος τοϋ Πλάτωνα, άπορρίπτει επίσης τήν άποψη ότι τά μορφωτικά άγαθά προορίζονται μόνο για τούς άρχοντες, ποϋ πρέπει νά γίνουν φιλόσοφοι, ώστε νά οικοδομήσουν τήν «άρίστη πόλη». Τήν πλατωνική θεωρία για τούς φιλοσόφους ποϋ γίνονται κάτοχοι τής πολιτικής έξουσίας, τήν άνάγει ό Vico σέ μιá άρχαία παραδοχή ή όποία πρόσβευε ότι οι πρώτοι βασιλείς ύπήρξαν σοφοί· πιστεύει, συνεπώς, ότι μάταια άναπολοϋσε ό Πλάτων τήν έποχή κατά τήν όποία οι φιλόσοφοι βασίλευαν ή φιλοσοφοϋσαν οι βασιλείς⁷⁵. Άναφερόμενος στην άντίληψη τής πλατωνικής άριστοκρατίας τών γραμμάτων⁷⁶, δέν

69. B. CROCE, *La filosofia di G. B. Vico*, σσ. 191-206, όπου άναφέρεται στόν Όμηρο καί τήν πρωτόγονη ποίηση. Πβ. G. A. BIANCA, *Il concetto di poesia in Giambattista Vico*, Μεσσίνη, D'Anna, 1967 (Biblioteca di cultura contemporanea, 99).

70. *Scienza nuova*, σ. 156.

71. J.-R. ROUGER, *La poésie et la formation de la cité (Platon-Vico)*, *L'enseignement philosophique*, 44, 1993, σσ. 11-27.

72. *Scienza nuova*, σ. 95.

73. *Ένθ' άν.*, σ. 174.

74. *Ένθ' άν.*, 108.

75. *Ένθ' άν.*, Πβ. *Πολιτεία* 473 c-d.

76. Πά τήν πλατωνική αϋτή άντίληψη, βλ. K. R. POPPER, *The Open Society and Its Enemies*, vol. I *The Spell of Plato*, Λονδίνο, Routledge & Kegan Paul, 1974, σσ. 138-156. Πβ.

τήν αποδέχεται ως ξεχωριστή κοινωνική τάξη· είναι πεπεισμένος ότι η πολιτεία των γραμμάτων πρέπει να τροφοδοτείται από όλα τα κοινωνικά στρώματα μέσα από τις διαδικασίες της παιδείας και της εκπαίδευσης⁷⁷.

Με την προδρομική αυτή μορφή της νεωτερικότητας ουσιαστικά κλείνει το κεφάλαιο της σχολαστικής μεταφυσικής στην Ίταλία και ανοίγονται νέοι ανθρωποκεντρικοί και κοινωνιολογικοί ορίζοντες στον χώρο των ανθρωπιστικών έπιστημών⁷⁸. Με την ανάδυση αυτή του πλατωνισμού μπορούμε να πούμε ότι εκείνο που επίσης εκφράζει ο στοχασμός του Vico είναι η έκκοσμιευμένη μετάβαση από το δεσποτικό στο ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα, που όφείλεται στη διαπίστωση ενός ιδεαλιστικού έλλειμματος στις φιλοσοφικές τάσεις της εποχής του. Η ιδιαίτερη προοπτική μέσα στην οποία κινείται είναι ο επαναπροσδιορισμός του πλατωνισμού στο μέτρο που λειτουργεί ως ρυθμιστικό ιδεώδες. Η διαπίστωση αυτή μάς ανάγει σε μια παράμετρο του στοχασμού του Vico, η οποία αφορά στις σχέσεις νεωτερικότητας και πλατωνισμού. Πρόκειται, ωστόσο, για μία στάση ή όποια σύμφωνα με ένα διπολικό τρόπο σκέψης, ενδέχεται να επικριθεί ως ασυμβίβαστη με τη νεωτερικότητα. Από το γεγονός όμως, ότι τοποθετείται σε μια έξελικτική εικόνα της ανθρωποκεντρικής ιστορίας προβάλλεται η νέα πνοή που προσέδωσε η πλατωνική παράδοση στον ευρωπαϊκό πολιτισμό και στη διαμόρφωση του ανθρώπινου πνεύματος. Η νεωτερικότητα στην περίπτωση αυτή δεν αποτελεί τη λήθη του παρελθόντος αλλά την αναγέννησή του μέσα σε ένα καινούργιο μεθοδολογικό όριζοντα στη διαδικασία της ανάζήτησης της αλήθειας.

Ρωξάνη ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
(Αθήνα)

Κ. Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνα*, σσ. 131-137 καθώς και Μ.-Ρ. EDMOND, *Le philosophe-roi. Platon et la politique*, Παρίσι, Payot, 2006, σσ. 59-71.

77. Έντούτοις ο Πλάτων (*Πολιτεία*, 415 b-415 c) δεν αρνείται την κινητικότητα ανάμεσα στις τάξεις· στη θεωρία του γενναίου ψεύδους προσθέτει ότι στην ιδανική πολιτεία ένα παιδί που γεννιέται διαφορετικό από τους γονείς του, πρέπει να σταλεί στην τάξη στην οποία πραγματικά ανήκει.

78. Th. GONTIER, *Science de l'histoire ou métaphysique de l'esprit? L'interprétation actualiste de la «Science Nouvelle», Noesis, La «Scienza nuova» de Giambattista Vico*, σσ. 81-98.